

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЗАКОННОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВІ

THE CORRELATION OF THE PRINCIPLES OF THE RULE OF LAW AND LEGALITY IN UKRAINIAN LAW

Золотарьова О.А., доцент кафедри правових дисциплін

Одеський інститут Приватного акціонерного товариства

«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Розглянуто основні аспекти співвідношення принципу верховенства права та принципу законності, без прив'язки до окремої галузі права. Проведено аналіз історичного розвитку думок про принцип верховенства права та існуючих концепцій щодо взаємодії принципів верховенства права та законності, змісту понять *законність* та *верховенство права*. Проаналізовано правову позицію Конституційного Суду України щодо змісту принципу верховенства права. З'ясовано елементи правовладдя, охарактеризовані Венеційською комісією Ради Європи. Надано характеристику взаємодії та суперечності цих двох принципів, наведено реальні приклади такої невідповідності.

Верховенство права є нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права. Як універсальний та інтегральний принцип права він має розглядатися в контексті таких основоположних його складових: принцип законності, принцип поділу державної влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду. Тобто, принцип законності є найпершим складником принципу верховенства права. Люди повинні мати змогу користуватися благами прийнятих парламентом законів, розраховуючи на стабільність та усталеність юридичного регулювання. Додержання конституційних принципів соціальної і правової держави, верховенства права обумовлює здійснення законодавчого регулювання суспільних відносин на засадах справедливості та розмірності і обов'язку держави забезпечувати гідні умови життя своїм громадянам. Верховенство права гарантує правову передбачуваність та правову визначеність, принцип пропорційності, який означає, що заходи, передбачені в нормативно-правових актах, повинні спрямовуватися на досягнення легітимної мети та мають бути співмірними з нею. Юридична визначеність – це недвозначність, що досягається в однорідному мовному середовищі. Оскільки приписи національного права пов'язані спільністю фахової правничої термінології, а також фоновими знаннями юридично значущих слів і висловів, юристу обов'язково необхідно вільно володіти державною мовою як фаховою компетентністю.

Обґрунтовано позицію, що принцип законності, хоч і є елементом принципу верховенства права, існує як важливий самостійний принцип, особливо в практичній роботі правоохоронних органів, а принцип верховенства права є превалюючим, бо закони нерідко недосконалі, застаріли, в чомусь можуть бути несправедливі по відношенню до людини. Тобто, основу принципу верховенства права складає зумовленість діяльності держави, її органів і посадових осіб необхідністю забезпечення дотримання прав та свобод людини і громадянина, закони мають прийматися з цієї позиції, щоби гарантувати дотримання цих прав і соціальну справедливість.

Ключові слова: принцип верховенства права, принцип законності, елементи принципу верховенства права, взаємодія і суперечність принципів, соціальна справедливість.

The main aspects of the relationship between the principle of the rule of law and the principle of legality are considered, without reference to a separate field of law. An analysis of the historical development of opinions about the principle of the rule of law and the existing concepts regarding the interaction of the principles of the rule of law and legality, the content of the concepts of legality and the rule of law has been carried out. The legal position of the Constitutional Court of Ukraine regarding the content of the principle of the rule of law is analyzed. The elements of the rule of law characterized by the Venice Commission of the Council of Europe have been clarified. A description of the interaction and contradiction of these two principles is given, real examples of such inconsistency are given.

The rule of law is a normative ideal to which every legal system should strive. As a universal and integral principle of law, it should be considered in the context of its fundamental components: the principle of legality, the principle of separation of state power, the principle of popular sovereignty, the principle of democracy, the principle of legal certainty, the principle of a fair trial. That is, the principle of legality is the first component of the principle of the rule of law. People should be able to enjoy the benefits of the laws adopted by the parliament, counting on the stability of legal regulation. Adherence to the constitutional principles of the social and legal state, the rule of law presupposes the implementation of legislative regulation of social relations on the basis of justice and proportionality and the state's obligation to provide decent living conditions for its citizens. The rule of law guarantees legal predictability and legal certainty, the principle of proportionality, which means that measures provided for in normative legal acts must be aimed at achieving a legitimate goal and must be commensurate with it. Legal certainty is the unambiguity achieved in a homogeneous linguistic environment. Since the prescriptions of national law are connected by the commonality of professional legal terminology, as well as background knowledge of legally significant words and expressions, a lawyer must be fluent in the state language as a professional competence.

The position is substantiated that the principle of legality, although it is an element of the principle of the rule of law, exists as an important independent principle, especially in the practical work of law enforcement agencies, and the principle of the rule of law is prevailing, because laws are often imperfect, outdated, and in some ways may be unfair in relation to a person. That is, the basis of the principle of the rule of law is the conditionality of the activity of the state, its bodies and officials to ensure the observance of the rights and freedoms of man and citizen, laws must be adopted from this position in order to guarantee the observance of these rights and social justice.

Key words: the principle of the rule of law, the principle of legality, elements of the principle of the rule of law, interaction and contradiction of principles, social justice.

У радянській Україні проблеми співвідношення принципів верховенства права та законності в системі права взагалі не виникало, бо законним було лише те, що дозволено законом. У теорії радянського права під законністю розуміли неухильне виконання законів і підзаконних нормативних актів усіма суб'єктами права – як зведеної у закон волі панівного класу.

Але де факто у радянській правовій системі була невідповідність між проголошеним законодавством і реальним його дотриманням органами радянської влади та юстиції

на практиці. Так, В. Ульянов-Ленін, який був за фахом юристом, писав, що диктатура пролетаріату спирається на обмежену владу, що опирається на силу, а не на закон. Сталінська Конституція 1936 року, яка формально проголосувала демократичні принципи, розподіл влади на гілки, права і свободи громадян, не дотримувалась в тоталітарному режимі під час політичних репресій. З 1931 р. у практиці ввійшло прийняття спільних постанов РНК СРСР і ВКП (б), що було абсолютно неправовою дією, бо комуністична партія, відповідно до Конституції, не мала таких

повноважень. Взагалі в радянський період ядром політичної системи проголошувалась не держава, а компартія, а право було підпорядковано комуністичній ідеології, що само по собі, з точки зору теорії держави і права, є нонсенсом. Чому юристи-науковці це не заперечували протягом 73 років радянського періоду, сьогодні здається дивним.

Отже, дослідження проблеми співвідношення принципів законності та верховенства права поставило нові виклики перед юристами-науковцями саме після відновлення незалежності нашої держави у 1991 році.

Цю проблематику досліджували науковці А. Георгіца, С. Головатий, Н. Загребельна, О. Капля, М. Козюбра, О. Петришин, І. Позігун, А. Пухтецька, П. Рабінович, Д. Савенко та інші. Переважно вони досліджували взаємодію вказаних принципів у певній галузі. Але проблема залишається актуальною і потребує подальших досліджень.

Доцільно насамперед розглянути окремо поняття законності та верховенства права. При всій різноманітності підходів до поняття законності, прийнято розглядати її як систему певних вимог, що, на думку багатьох авторів, складають наступні елементи [1]:

1. Загальність законності – вимога дотримуватись і виконувати закони всіма органами держави, громадськими організаціями, посадовими особами та громадянами.

2. Єдність законності – передбачає єдину спрямованість у правовому регулюванні однорідних суспільних відносин, що впливає з загальних для всіх регіонів країни інтересів і потреб.

3. Верховенство Конституції та закону.

4. Рівність всіх громадян у правовому захисті та у виконанні ними правових приписів.

5. Дотримання положень правових актів усіма суб'єктами права.

6. Належне та ефективне, якісне застосування права, недопущення з боку владних органів, чиновників бюрократизму, тяганини, байдужості до інтересів людей.

7. Наявність соціальних і юридичних механізмів, що забезпечують реалізацію права.

8. Невідворотність юридичної відповідальності [2].

М. В. Журавель визначає поняття законності в декількох значеннях:

а) як метод;

б) як принцип;

в) як режим, що забезпечує загальнообов'язковість юридичних норм в суспільстві і державі [3, с. 220]. Ми згодні з таким підходом: принцип законності використовується як метод регулювання і впливу та створює відповідний правовий режим.

Ю. С. Шемшученко визначає законність як фундаментальну юридичну категорію і комплексне юридичне правове явище, що відображає органічний зв'язок права і влади, права і держави [4, с. 300]. Звідси, як бачимо, вже впливає відокремленість права і закону, бо ефективний закон гармонійно зв'язує владу і державу з правом.

Таким чином, основними принципами законності в сучасному світі можна визначити:

- верховенство закону по відношенню до всіх нормативно-правових актів;
- загальність законності;
- неприпустимість протиставлення законності та доцільності;
- невідворотність юридичної відповідальності за правопорушення;
- обумовленість законності режимом демократії.

Мало проголосити принцип законності задля його дотримання у суспільстві, потрібно мати гарантії законності – об'єктивні умови і суб'єктивні фактори, а також спеціальні засоби і заходи, за допомогою яких забезпечується режим законності. Об'єктивними умовами вважаються економічні, політичні, ідеологічні, морально-духовні, соціальні та правові умови в державі. Але важливі

і суб'єктивні фактори: стан правової науки, повнота і розвиток у ній прогресивних гуманних ідей, положень та науково-теоретичних конструкцій, вплив науково-теоретичних концепцій та доктрин, діяльність політичних сил, правильно вибрані пріоритети при прийнятті політичних рішень, готовність і вміння відповідних органів держави вести боротьбу за зміцнення законності.

Спеціальними засобами забезпечення законності є юридичні й організаційні гарантії: засоби виявлення, запобігання і припинення правопорушення, заходи щодо захисту і відновлення порушених прав, ліквідація наслідків правопорушень, юридична відповідальність, процесуальні гарантії і незалежність правосуддя, а також кадрові, організаційні заходи щодо створення умов для нормальної роботи судових і правоохоронних органів, наявність в їх структурі спеціальних ефективних підрозділів.

Ч. 1 статті 8 Конституції України визначає, що «в Україні визнається і діє принцип верховенства права» [5], цей принцип зазначено і в інших актах національного та міжнародного права. Постає питання, як він співвідноситься з принципом законності.

Верховенство права – це панування права в суспільстві. Слід зазначити, що поява терміну «верховенство права» тісно пов'язана з розвитком англосаксонської правової системи, зокрема вперше його визначення запропонував британський вчений та політичний діяч Дж. Гаррінгтон у 1656 р., під цим принципом він розумів «правління законів, а не людей». Його співвітчизник К. Маклвейн вважав, що це – «юридичне обмеження держави (з боку законів), повна протилежність свавільному правлінню». А. Дайсі у понятті зазначеного принципу виділив т. зв. ідеальну державну діяльність – заходи, спрямовані на забезпечення прав людини, це витікає з природи британського загального права, сформульованого у 18 ст. В. Блекстоуном, основою якого був принцип «верховенства розуму». Саме цей принцип і є кращою характеристикою принципу верховенства права [6].

Ще у XVII столітті Т. Гоббс відрізняв право та закон, оскільки право полягає в свободі робити або не робити щось, а закон визначає і зобов'язує до вчинення або відмови від вчинення певних дій [7]. Німецький філософ Л. Фейєрбах тлумачив, що право спочатку не залежить від закону, а, навпаки, закон залежить від права. Закон закріплює тільки те, що є правом і по праву, тільки перетворює право в обов'язок для інших [8]. Пізніше ці ідеї були сприйняті у країнах романо-германської системи.

Український дослідник С. П. Головатий зазначає, що нерозмежованість права і закону веде до нерозмежованості верховенства права і верховенства закону, принципу законності і принципу верховенства права. Він вважає, що принципу верховенства закону в національному праві взагалі не існує [9, с. 209]. Але, вважаємо, якщо розмежовуємо поняття права і закону, то маємо визнати і наявність двох принципів.

М. Козюбра вважає, що принцип верховенства права в нашій країні поширюються не на всіх суб'єктів права, а лише на діяльність адміністративних органів та їх посадових осіб [10, с. 35]. Ми вбачаємо це необґрунтованим звуженням дії принципу верховенства права, бо він діє, зокрема, і в системі правосуддя, і в діяльності місцевого самоврядування, і в трудових та інших правовідносинах.

Нам представляється найважливішим сучасне тлумачення цього принципу Конституційним Судом України: «Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані

суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його отожднення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права... Верховенство права, будучи одним з основних принципів демократичного суспільства, передбачає судовий контроль над втручанням у право кожної людини на свободу» [11].

Також в одному з Рішень Конституційний Суд України зазначає, що із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування в правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі [12].

У Рішеннях Конституційного Суду України (КСУ) № 2-рп/2005 від 24.03.2005 р., № 17-рп/2010 від 29.06.2010 р., від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017, від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018, від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018, від 20 червня 2019 року № 6-р/2019, від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, від 28 квітня 2021 року № 2-р(П)/2021, від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022, від 22 березня 2023 року № 3-р(П)/2023 та інших розглянуто і розтлумачено різні аспекти принципу верховенства права [11].

Зокрема, КСУ визначає, що принцип верховенства права має такі складові, як: ефективність мети і засобів правового регулювання; розумність закону; логічність закону [13]. Конституційний Суд України виходить із того, що додержання конституційних принципів соціальної і правової держави, верховенства права обумовлює здійснення законодавчого регулювання суспільних відносин на засадах справедливості та розмірності з урахуванням обов'язку держави забезпечувати гідні умови життя кожному громадянину України. [14]. КСУ зазначає, що одним із елементів верховенства права є принцип пропорційності, який у сфері соціального захисту означає, зокрема, що заходи, передбачені в нормативно-правових актах, повинні спрямовуватися на досягнення легітимної мети та мають бути співмірними з нею. Складовими принципу верховенства права є, зокрема, правова передбачуваність та правова визначеність, які необхідні для того, щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях [15].

У спеціальному Дослідженні Європейської Комісії 2016 р. «За демократію через право» (Венеційська Комісія) «Мірило правовладдя» зазначено, що вимога юридичної визначеності як складовий елемент правовладдя («верховенство права») в аспекті передбачності актів права означає, що їх приписи «мають бути... передбаченими за своїми наслідками: їх має бути сформульовано з достатньою чіткістю та зрозумілістю, аби суб'єкти права мали змогу впорядкувати свою поведінку згідно з ними» [16]. Юридична визначеність – це передовсім недвозначність. Недвозначність найповніше досягається в однорідному мовному середовищі. Приписи національного права пов'язані спільністю фахової правничої термінології, а також знаннями юридично значущих слів і висловів, що є невідокремною частиною мовної компетенції носіїв української мови, тому саме завдяки їй застосуванню як єдиної державної є можливим представити волю національного нормотворця, зокрема законодавця, у її автентичному вираженні [17]. Зрозуміло, що юристу обов'язково необхідно вільно володіти державною мовою як фаховою компетентністю.

На думку Конституційного Суду України, особи розраховують на стабільність та усталеність юридичного регулювання, тому часті та непередбачувані зміни законодавства перешкоджають ефективній реалізації ними прав і свобод, а також підривають довіру до органів державної влади, їх посадових і службових осіб. «Верховенство права» (правовладдя) вимагає, щоб утручання в конституційні права і свободи людини завжди було домірним [18].

Верховенство права як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і «як універсальний та інтегральний принцип права необхідно розглядати в контексті таких основоположних його складових: принцип законності, принцип поділу державної влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду» [19]. Тобто, принцип законності є найпершим складником верховенства права.

На наш погляд, нерідко головною причиною глобальних революційних конфліктів у країнах світу є конфлікт принципу законності з принципом верховенства права. Так було в Лівії під час конфлікту між владою і опозицією через низький рівень життя населення. Міжнародне співтовариство засудило дії президента М. Каддафі, що відповідала законам країни, але не відповідала принципам верховенства права. Міжнародний кримінальний суд визнав винним Лівійського Президента. Потім М. Каддафі був внаслідок самосуду вбитий повстанцями [20, с. 308].

Аналогічний конфлікт відбувся в Білорусі. Білоруські передвиборчі протести почалися у травні 2020 року в Мінську та інших містах і спочатку були пов'язані з арештом опозиційних кандидатів у президенти та недопущенням їхньої участі в президентських виборах за формальними ознаками. В результаті вибори були сфальсифіковані, Президентом знов оголошено Лукашенка, який на цій посаді з 1994 року, що протирічить верховенству права і міжнародно визнаній практиці [21].

В Україні дві революції – Помаранчева та Революція Гідності – відбулися через постійне порушення оточенням біглого експрезидента В. Януковича принципу верховенства права, коли закони свавільно змінювались, а права людини системно порушувалися так званою «Сім'єю Януковича». Причому, сам Янукович у 2004 році, посилюючись на тодішній Закон «Про вибори Президента України», зазначав, що цей Закон не передбачає повторного другого туру через фальсифікацію виборів, не розуміючи, що за статтею 5 Конституції України влада належить народові, який має право протестувати проти порушення своїх прав. Тобто, право може існувати поза своєю інституційною формою – законом.

Верховенство права є основою європейських цінностей, що дозволяє вирішувати низку питань у проведенні справедливого правосуддя [22, с. 129]. Але в Україні щодо взаємодії принципів верховенства права та законності не все так однозначно, є різні наукові концепції.

О. М. Капля у своєму дослідженні «Співвідношення принципів законності та верховенства права в адміністративному судочинстві України» [22, с. 127–130] наголошує, що сформувалось дві точки зору щодо співвідношення принципів верховенства права та законності. До першої групи прихильників переваги верховенства права над законністю він відносить П. Рабіновича, Д. Савенка, В. Гайворонського. До другої групи дослідників він відносить прихильників поєднання принципу верховенства права та принципу законності, насамперед С. Алексєєва, який наголошує, що для суспільства, в якому стверджується верховенство права, необхідно поєднання права і законності, т.зв. теорії «правозаконності», що зазначено в його працях. До цієї ж групи належать науковці А. Крижановський, Ф. Хайек, С. Мосьондз. Юридична позиція щодо переваги законності над правом притаманна науковцям росії, що нехтує правами людини

і міжнародним правом. Навпаки, у країнах Європи переважає протилежна точка зору.

Серед дослідників співвідношення принципів законності та верховенства права є багато прихильників теорії невизначеності їх поєднання. Ми би назвали це третьою точкою зору щодо співвідношення досліджуваних принципів, невизначеності меж між правом та законом. Так, професор М. Козюбра наголошує: «Сутність і зміст принципу верховенства права залишаються для більшості юристів, не кажучи вже про пересічних громадян, утаємниченими» [23]. Він вважає, що верховенство права набуває самостійного значення лише тоді, коли присутнє теоретичне і практичне розділення права і закону, а чіткого розділення з усіх розглянутих теорій досі не спостерігається. Ми не згодні з такою точкою зору, бо філософія права розмежує ці поняття, трактує право як зміст, а закон як форму. Вони тісно пов'язані, але форма може бути застарілою, недосконалою, несправедливою, що не відповідає праву як квінтесенції справедливості, свободи і рівності.

Критерії розмежування принципу верховенства права і законності та верховенство права над законністю не нівелюють значення останньої. Загальні підходи до визначення верховенства права в науці та практиці надають великої ваги законності, яка є більш очевидною, більш зрозумілою і більш прийнятною для її практичного застосування. Так, А. Т. Комзюк і О. Ю. Салманова зазначають, що принцип верховенства права в узагальненому вигляді можна трактувати як ідею панування права, яка втілюється у створення належних законів, їх відповідне виконання, заборону свавілля, дотримання прав людини, недискримінацію та рівність перед законом [24, с. 45–53]. Разом з тим, «на практиці працівники поліції, прокуратури, інших правоохоронних органів не можуть ставити під сумнів відповідність закону ідеям соціальної справедливості, свободи, рівності тощо, вони не можуть під час виконання своїх завдань та функцій керуватись не формально визначеними чинними законами, а нормами моралі, традиціями, звичаями, незафіксованими нормами природного права» [24, с. 50]. Тобто, у діяльності цих органів превалює значення має саме законність, а принцип верховенства права вони реалізують через законність, заборону свавілля, дотримання прав людини, недискримінацію та рівність перед законом.

Своєрідну позицію займає І. О. Позігун, який вважає законність складником верховенства права: «Верховенство права не може бути реалізоване, якщо у суспільстві не забезпечено законності. Саме з необхідності обмеження сваволі органів державної влади зарубіжні дослідники і пов'язували потребу формування явища правовладдя. Тому виокремлювати принцип законності одночасно з принципом верховенства права з погляду юридичної техніки неправильно. Хоча окремий наголос на принципі законності допустимий як виняток у перехідний період становлення верховенства права з метою акцентування уваги на необхідності для органів державної влади не виходити за межі повноважень, передбачених законодавством» [25, с. 109–113]. Втім, ми не вважаємо, що принцип законності розрахований лише на перехідний період, зважаючи на співіснування двох принципів тривалий час і найважливіше значення законності для правоохоронних органів. Але згодні з позицією, що принцип законності в сучасному світі має бути складником принципу верховенства права, бо права держави, яку формують сучасні демократичні країни, передбачає справедливі закони, що захищають права і свободи людини і громадянина, права і законні інтереси осіб, гарантують соціальну справедливість.

Ще у березні 2011 року Венеційська комісія затвердила доповідь «Про верховенство права», у ній, зокрема, звертається увага на вислів відомого правника, на той час голови Верховного суду Великої Британії Томаса Бінгема. У доповіді в Кембриджському університеті у 2006 році він навіть таке визначення верховенства права: «Усі особи та владні інститути в рамках держави, публічні чи приватні, повинні підкорятися публічно створеним законам, які набувають чинності загалом наперед і на основі яких публічно здійснюється правосуддя. Вони також повинні мати змогу користуватися благами цих законів» [26]. Тут є 2 складові принципу: матеріальна (особи повинні мати змогу користуватися благами законів) і процесуальна (правосуддя повинне здійснюватися на основі справедливих публічних законів). Тобто, у складових верховенства права на першому місці — законність, включно з прозорим демократичним процесом уведення в дію приписів права, інші складові – юридична визначеність, заборона свавілля держави, доступ до правосуддя, дотримання прав людини й заборона дискримінації та рівність перед законом. Тут йдеться лише про правовий закон, тобто такий, що відображає природно-правові начала, відповідає міжнародно-правовим принципам, не обмежує права та свободи людини, не суперечить Конституції, відповідає потребам існуючих демократичних суспільних відносин, прийнятий у встановленому порядку.

У випадку, коли право трактують із нормативно-позитивістської позиції, принципи верховенства права і закону збігаються. Але маємо пам'ятати, що закони нерідко недосконалі, застаріли, в чомусь можуть бути несправедливі по відношенню до людини. Тобто, основу принципу верховенства права складає обумовленість діяльності держави, її органів і посадових осіб щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина, закони мають прийматися з цієї позиції, щоби гарантувати дотримання цих прав і соціальну справедливість.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про наявність різних концепцій щодо взаємодії принципів верховенства права та законності. На практиці іноді відбувається конфлікт цих принципів. Вважаємо принцип верховенства права пріоритетним, бо верховенство права є нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права. Як універсальний та інтегральний принцип права він має такі складові: принцип законності, принцип поділу державної влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду. Тобто, принцип законності є найпершим складником принципу верховенства права. Проте, хоч він і є елементом принципу верховенства права, існує як важливий самостійний принцип, особливо в практичній роботі правоохоронних органів, а принцип верховенства права є превалюючим, бо закони нерідко недосконалі, застаріли, в чомусь можуть бути несправедливі по відношенню до людини. Закон, який приймає парламент, має бути «правовим законом», прийнятим у встановленому порядку, що відображає природно-правові начала, відповідає міжнародно-правовим принципам, не обмежує права та свободи людини, не суперечить Конституції, відповідає потребам демократичних суспільних відносин. Це особливо актуально в період адаптації українського законодавства до законодавства ЄС в умовах кандидатства України до вступу в Євросоюз.

Таким чином, основу принципу верховенства права складає зумовленість діяльності держави, її органів і посадових осіб необхідністю забезпечити дотримання прав та свобод людини і громадянина, закони мають прийматися з цієї позиції, щоби гарантувати дотримання цих прав і соціальну справедливість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ткаченко В. Д. Функціональне призначення законності. *Вісник Академії правових наук України*. 1996. № 6. Х.: Акад. правових наук України, 1996.
2. Вереша Р. В., Туркевич І. К. Кримінальне право України. Загальна частина. К.: ЦУЛ, 2007. 208 с.
3. Журавель М. В. Законність в розвитку державного управління. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2013. С. 220–227.
4. Доцільність і законність. Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2: Д – Й. 758 с.
5. Конституція України: прийнята 28.06.1996. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.06.2023).
6. Лінецький С. В. Верховенство права та верховенство закону. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. URL: <https://esu.com.ua/article-33681> (дата звернення: 21.06.2023).
7. Hobbes Thomas. *Leviathan*. Wordsworth Editions. 2014. 592 p.
8. Фейербах Людвіг. Право і держава. URL: <http://lua.pp.ua/3/209680.html> (дата звернення: 21.06.2023).
9. Головатий С. П. Верховенство права, або ж правовладдя: вкотре про доктринальні манівці вітчизняної науки. *Право України*. 2012. № 2. С. 206–219.
10. Козюбра М. І. Верховенство права і Україна. *Право України*. 2012. № 1–2. С. 30–63.
11. Верховенство права. Офіційний вебсайт Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava> (дата звернення: 21.06.2023).
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення: 21.06.2023).
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України та за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, а також частини восьмої статті 81-1 Господарського процесуального кодексу України (справа про фіксування судового процесу технічними засобами) від 8 грудня 2011 року № 16-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-11#Text> (дата звернення: 21.06.2023).
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11#Text> (дата звернення: 21.06.2023).
15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Мартинова Володимира Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України від 31 березня 2015 року № 1-рп/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-15#Text> (дата звернення: 21.06.2023).
16. Європейська комісія за демократію через право (Венеційська комісія). Мірило правовладдя. 11–12 березня 2016 року. Дослідження № 711/2013. CDL-AD(2016)007, пункт II.B.3.58. URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr) (дата звернення: 21.06.2023).
17. Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-п/2021 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text> (дата звернення: 21.06.2023).
18. Рішення від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Сиротенка Сергія Євгеновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо особових даних у судовому рішенні) 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-23#Text> (дата звернення: 21.06.2023).
19. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 20 червня 2019 року № 6-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text> (дата звернення: 21.06.2023).
20. Скороход Ю. Каддафі Муаммар. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
21. Тихановська ініціювала створення координаційної ради для передачі влади. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/08/14/7262938/> (дата звернення: 21.06.2023).
22. Капля О. М. Співвідношення принципів законності та верховенства права в адміністративному судочинстві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 127–130.
23. Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи та рівні. URL: <http://www.info-prensa.com/article-317.html>.
24. Комзюк А. Т., Салманова О. Ю. Верховенство права та законність як принципи діяльності Національної поліції. *Правова держава*. 2021. С. 45–53.
25. Позігун І. О. Співвідношення принципу верховенства права з іншими принципами адміністративного процесу. *Держава та регіони. Серія Право*. 2021. № 1(71). С. 109–113.
26. Принципова трансформація. *Закон і бізнес. Судова влада*. URL: <https://zib.com.ua/ua/131831.html#:~:text=%> (дата звернення: 21.06.2023).